

РОЗДІЛ VI

ПЕДАГОГІЧНА ТА ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.923.3(043.2):17.022.1

DOI 10.31339/2413-3329-2020-1(11)-252-255

Барчій Магдаліна Степанівна,

старший викладач,

orcid id 0000-0002-7762-0959

Воронова Ольга Юрійвна,

кандидат психологічних наук, старший викладач,

Мукачівський державний університет, м. Мукачево

orcid id 0000-0002-6504-240X

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ В СТРУКТУРІ СПРЯМОВАНІСТІ ОСОБИСТОСТІ

У статті проаналізовано особливості ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді. Розкрито зміст психологічних підходів у дослідженні ціннісних орієнтацій. Виокремлено функції ціннісних орієнтацій у структурі спрямованості особистості. Показано вплив суспільних цінностей на формування особистісних цінностей юнаків. Зазначено, що ціннісні орієнтації як елементи внутрішньої структури спрямованості особистості, формуються і закріплюються життєвим досвідом індивіда у процесах соціальної адаптації та соціалізації. Підкреслено роль ціннісних орієнтацій у формуванні особистості юнацького віку. Розглянуто психолого-педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді в умовах закладу вищої освіти.

Ключові слова: особистість, структура особистості, спрямованість особистості, ціннісні орієнтації, особистісні ціннісні орієнтації

Постановка проблеми. Проблема визначення ціннісних орієнтацій є надзвичайно актуальною, оскільки молодь є носієм нових суспільних норм та цінностей. Зрозуміло, що від саме від молоді, її світоглядних життєвих позицій та практичних дій залежить майбутнє країни. Особливу роль у передачі знань, умінь, навичок, а також цінностей, норм та ідеалів суспільного середовища відіграють заклади вищої освіти.

Розв'язання проблеми розвитку особистості, її соціалізація неможливе без вивчення психологічних механізмів перетворення соціального досвіду у власні цінності, настанови, ціннісно-сміслові орієнтації. Становлення ціннісно-сміслові сфери юнацтва набуває особливої актуальності для теорії і практики виховання, оскільки ціннісна діяльність свідомості особистості регулює її соціальну та професійну поведінку. В науковій літературі підкреслюється, по-перше, прямий зв'язок проблеми ціннісних орієнтацій з проблемою соціальної структури суспільства, зі структурою самої особистості, її типологією, її гендерною належністю; по-друге, стійкість ціннісних орієнтацій як інтегративного елемента структури особистості, в якому найбільш яскраво виявляється цілісність людської свідомості і поведінки. Ціннісні орієнтації є компонентом не тільки свідомості, але й поведінки. Тому ціннісна орієнтація зовсім не обмежується раціональним наданням переваги тій чи іншій цінності, вона стає здобутком всього життя особистості, перетворюється в її переконання, мотиви поведінки [1].

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. За останні десятиріччя проблема ціннісних орієнтацій набула особливої актуальності як у нашій країні, так і за рубежом. Ціннісні орієнтації є об'єктом дослідження філософії, психології, соціології, що свідчить про її складність та багатоплановість. Психологічний аспект висвітлення даної проблеми включає ряд підходів до вивчення сутності цінності і ціннісних орієнтацій особистості.

При соціально-психологічному підході загальною методологічною основою аналізу ціннісних орієнтацій є розуміння сутності особистості як похідної від суспільних відносин. Цей напрямок розробляється в дослідженнях психологів: К. О. Абульханової-Славської, Б. Г. Ананьєва, Б. С. Круглова, О. М. Леонтєва, Б. Ф. Ломова, С. Л. Рубінштейна, К. В. Шорохової та ін. При загально-психологічному підході розглядаються взаємозв'язки ціннісних орієнтацій із проблемами мотивації, самоактуалізації, активності особистості (В. Г. Асєєв, В. С. Бакіров, Ю. М. Забродін, А. Маслоу та ін.). Підкреслюється, що цінності характеризують

спрямованість особистості й виявляються, насамперед, у мотивах діяльності (Г. О. Балл, Б. І. Додонов, Д. О. Леонтєв та ін.) [1].

Не зважаючи на розходження між різними підходами у психології, цінності та ціннісні орієнтації розуміються як значущі компоненти структури особистості, що формуються у процесі її соціалізації та виражають спрямованість на регулювання діяльності та поведінки.

Важливе значення мають дослідження ціннісних орієнтацій особистості в студентському віці. Проблеми ціннісних орієнтацій юнацького віку торкається Н. Є. Бондар при дослідженні формування особистісної репрезентації життєвого шляху. Н. О. Волковою, І. В. Дубровіною, Б. С. Кругловим та іншими науковцями вивчалися структура й динаміка ціннісних орієнтацій особистості в старшому шкільному й студентському віці. Взаємозв'язок ціннісних орієнтацій з індивідуально-типологічними особливостями особистості досліджувався Н. О. Волковою, К. Д. Шафранською та Т. Г. Сухановим, а з професійною спрямованістю студентів – В. М. Куніциним, Л. В. Разживіною.

Мета статті: аналіз ціннісних орієнтацій як центральних компонентів психологічної структури особистості.

Результати дослідження. Ознакою зрілості особистості та показником міри її соціалізації є рівень сформованості ціннісних орієнтацій. Стійкість і усталеність ціннісних орієнтацій забезпечують такі якості особистості, як цілісність, надійність, вірність певним принципам і ідеалам, здатність до вольових зусиль заради цих ідеалів і цінностей, активність життєвої позиції. Недостатня сформованість ціннісних орієнтацій молодій людині є ознакою інфантилізму, панування зовнішніх стимулів у поведінці особистості.

Під ціннісними орієнтаціями розуміється відносно стійка, соціально зумовлена спрямованість особистості на ті чи інші цілі, що мають для неї сенсожиттєве значення, та на певні способи їх досягнення, які виражаються у вигляді будь-яких особистісних якостей, зразків (способів) поведінки і такими, що є відносно незалежними від соціальних ситуацій [3].

Ціннісні орієнтації, виконуючи функцію відбору, мають суттєвий вплив на функції цілепокладання, прогнозування, планування, самоорганізації, контролю і корекції, комунікації. Вони є чинником, що регулює і частково детермінує мотивацію. Ціннісні орієнтації є специфічним результатом, якого можна досягнути в майбутньому, тобто вони виконують і системотвірну функцію в

структурі цілісної людини, і функцію цілеспрямованості її поведінки. Якщо цінності є психологічною підставою рішень про сенс життя, то ціннісні орієнтації визначають шляхи його реалізації [4].

На думку Н. П. Панчук, суттєвими характеристиками ціннісних орієнтацій, які можуть стати теоретичною базою вивчення ціннісних орієнтацій юнаків і дівчат є наступні положення: 1) в основі ціннісних орієнтацій лежать суб'єктивно обрані і прийняті до дії значущі для особистості цінності; 2) ціннісні орієнтації знаходять своє вираження у цілях поведінки і діяльності, а також у засобах їх досягнення, стають мотивами вибору відповідного способу дій; 3) ціннісні орієнтації виступають як схильність до дії певним чином, складають вищий ієрархічний рівень диспозиційних утворень особистості, завдяки чому відіграють роль внутрішніх регуляторів поведінки; 4) внутрішнім змістом ціннісних орієнтацій виступають особистісні смисли, які проявляються в особистісних установках, у готовності діяти певним чином [6].

Юнацький вік – сенситивний для утворення ціннісної орієнтації в якості стійкої особистісної властивості. Саме в цьому віковому періоді складається здатність об'єктивної оцінки самого себе і довкілля, що найбільше впливає на становлення закономірностей, які згодом вказуватимуть на позицію в житті вже дорослої людини. Провідною в цей час є навчально-професійна діяльність, в якій реалізується готовність юнака до самовизначення і яку вважають психічним новоутворенням цього віку. Адже юнацький вік є тим періодом життя, коли юнак стає готовим не стільки до самовизначення, скільки до життя в якості суб'єкта власної діяльності [3].

Розвиток та формування особистості – дуже складний поетапний процес, що протікає під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів. Питання формування та динаміки ціннісної орієнтації особистості необхідно розглядати цілісно з поведінковою діяльністю, оскільки саме поведінка є похідною від наявної структури цінностей індивіда [4]. Крім того, формування ціннісних орієнтацій сприяє процесу розвитку особистості в цілому. Як один з елементів структури особистості, вони відіграють вирішальну роль не лише у регуляції поведінки, а й у формуванні переконань, світогляду, життєвого шляху, особливо на етапі становлення професійної трудової діяльності в юнацькому віці [2].

Формування ціннісних орієнтацій особистості молодшої людини як вважають сучасні науковці, можна представити у вигляді трьох взаємопов'язаних етапів: на першому етапі відбувається переоцінка цінностей та ідеалів, якими людина користувалася до цього часу (тому власний досвід життєдіяльності постає в якості важливого джерела ціннісних орієнтацій). На другому етапі засвоєння цінностей відбувається не лише шляхом створення цілісних функціональних одиниць емпіричних уявлень, а й комунікативних – через засоби масової інформації та пропаганди; основою третього етапу є діяльність, виражена в особистісних внутрішніх ставленнях до об'єктивних умов свого життя [5].

Особистісні цінності, згідно з Д. О. Леонтьєвим, виступають як своєрідні відношення зі світом, які узагальнені і перероблені досвідом соціальної групи. Тому вони фактично не залежать від ситуативних факторів і, можливо, тому не завжди чітко усвідомлюються, зокрема до того часу, поки не стають об'єктом рефлексії [5]. І. Д. Бех вважає, що особистісні цінності складають внутрішній стрижень особистості, який можна інтерпретувати як ціннісну етичну орієнтацію. Остання забезпечує цілісно-суб'єктивне розуміння окремих актів поведінки людини та сприяє побудові прогнозу її поведінки у більш широкому полі ситуацій [2].

Особисті цінності набувають ціннісного статусу тільки при зверненні особистісних зусиль на свою смислову сферу, на власне «Я», тобто становлення особистісних цінностей пов'язане з динамікою процесів усвідомлення, що включають різні види вербалізації і зміщення пізнавально-особистісних зусиль на власну смислову сферу. М. Й. Боришевський підкреслює, що певна система цінностей втілюється, опредметнюється у тих чи інших

конкретних феноменах, пов'язаних із відповідними формами життєдіяльності, у якій і здійснюється оволодіння цінностями, їх поступове перетворення із явища «зовнішнього» у явище «для себе», тобто відбувається переведення цінностей суспільних у цінності суб'єктивно значущі для самого індивіда [3].

Ціннісні орієнтації конкретної особистості формуються і функціонують на основі системи цінностей, виробленої суспільством, нерозривно і тісно пов'язані з цим утворенням. В суспільній та індивідуальній свідомості цінності виконують функцію життєвого орієнтира, моральної основи для вибору діяльності і субординації цілей [1]. Отже, аналізуючи ціннісні орієнтації, можна робити висновки про те, яке місце та позицію займає особистість у соціальній структурі суспільства, які соціальні ролі виконує чи хоче виконувати. Ціннісні орієнтації є результатом саморозвитку особистості, структурування відносно зовнішньої діяльності процесу реалізації і процесу розгортання особистісних цінностей і смислів. Складна структура потреб, мотивів, інтересів, цілей, світогляду, ідеалів, переконань, яка складає спрямованість особистості і відображає ставлення до об'єктивної дійсності, служить ніби основою ціннісних орієнтацій особистості.

Стійка і суперечлива сукупність ціннісних орієнтацій формує такі якості особистості, як цілісність, надійність, вірність певним життєвим принципам та ідеалам, здатність до прояву вольових зусиль заради цих ідеалів і цінностей, активність життєвої позиції, наполегливість у досягненні мети. І. Д. Бех підкреслює, що особистісне зростання залежить від того, наскільки певна особистість поєднується із загальноприйнятою системою духовних цінностей, якою мірою зміцнюється її духовна свідомість. Остання якраз відіграє роль тієї внутрішньої інстанції, де відбувається згадане єднання як процес набуття смислу соціальних вимог. Рамки цих вимог до суб'єкта окреслюються необхідністю творити і діяти за законами істини, добра і краси. Укорінюючись в структурі самосвідомості, духовна система є морально значущою і відповідально активною установкою. Вона – єдина соціокультурна основа перетворення внутрішніх можливостей особистості у факт здійснюваних нею вчинків і духовно-моральної поведінки в цілому [2].

Оскільки ціннісні орієнтації співвідносяться з системою установок особистості та визначаються наявністю мотивів, інтересів і потреб, соціальних відношень, а отже виступають важливим компонентом мотиваційної структури особистості, то вони є синтезом і результатом духовно-практичного відображення особистісної дійсності, виявляють готовність особистості до реалізації потреби співвіднести власні ціннісні орієнтації із загально визнаними цінностями, що передаються від покоління до покоління завдяки культурі та мистецтву. Через ціннісну орієнтацію розкривається соціально активна позиція особистості, її духовна спрямованість. Високий рівень сформованості ціннісних орієнтацій дозволяє людині вибірково ставитися до явищ і предметів оточуючого світу, адекватно сприймати й оцінювати їхню значимість, знаходить своє вираження в результатах особистісно та соціально цінної діяльності.

Формування ціннісних орієнтацій на думку сучасних дослідників передбачає взаємодію когнітивного, емоційного, вольового і конативного компонентів [5]. У когнітивному компоненті найбільш яскраво проявляється суб'єктивний фактор, який включає особисте ставлення студентів до переоцінки цінностей, подальшому розвитку ціннісних орієнтацій у контексті освіти та самоосвіти, виховання і самовиховання. Важливою умовою в цих процесах є забезпечення позитивної мотивації формування ціннісних орієнтацій. Позитивна мотивація, як психологічний механізм, безпосередньо пов'язана з когнітивним компонентом і створює ніби напружене мотиваційний поле, в межах і під силовим впливом якого детермінує і здійснюється процес розвитку ціннісних орієнтацій студентів. Когнітивний компонент реалізується у взаємозв'язку з емоційним компонентом, який орієнтований на процеси сприйняття, усвідомлення і прийняття особистістю складної системи цінностей. Емоційний компонент багатий в чому залежить від ставлення студента до

навколишнього середовища, емоційного переживання в процесі пізнання, усвідомлення і прийняття цінностей. Найвищий рівень переживань студентів відбувається під час переоцінки цінностей, сформованих у вузівському періоді. Вольовий компонент визначає активність особистості як у процесі її навчання і виховання, так і в процесі самовдосконалення. Конативний компонент є важливим показником рівня розвитку ціннісних орієнтацій студентів, які відображаються в їх поведінці, діях і вчинках. Усі компоненти структури ціннісних орієнтацій тісно взаємопов'язані між собою.

Аналіз змістовної сторони ієрархічної структури ціннісних орієнтацій показує, що вони формуються за певних психолого-педагогічних умов. Необхідними умовами для формування ціннісних орієнтацій студентів виступають організація й стимулювання рефлексивної діяльності студентів для орієнтації на ті чи інші цінності; використання інтерактивних технологій у процесі роботи з формування ціннісних орієнтацій, організація різноманітної позааудиторної діяльності студентів.

Спеціально організовані психологічні тренінги, а також активні методи навчання, включені у навчально-виховний процес професійної підготовки студентів, будуть ефективним інструментом розвитку ціннісно-орієнтаційної сфери майбутніх фахівців. Університет організовує лекції, науково-практичні конференції і творчі зустрічі з провідними діячами науки, культури і мистецтва, екскурсії, пізнавальні тури, в процесі яких студенти не тільки підвищують свій освітній потенціал, але і досягають певного культурного рівня. Варто розширювати горизонти системи позааудиторної роботи, до яких належать: наявність мотивації і потреби в інноваційних змінах власної діяльності та самовдосконалення; інтерес до проектної діяльності у межах позааудиторної роботи; бажання створювати власні проекти своєї майбутньої професійної діяльності; наявність банку молодіжних

проектів; залучення студентів до взаємодії з громадськими організаціями. Саме різноманітні види діяльності є основними в розвитку особистості студента, формуванні його ціннісного світу. Важливу роль відіграє особистість викладача. Вплив педагога на особистість студента має бути спрямований на розвиток у студента активного прагнення до вдосконалення своїх життєвих та професійних цінностей. Від світогляду педагога, його активної життєвої позиції багато в чому залежить процес формування ціннісних орієнтацій студента.

Отже, ціннісні орієнтації є важливим компонентом структури особистості, в них ніби резюмується весь життєвий досвід, накопичений особистістю в її індивідуальному розвитку. Це той компонент структури особистості, який являє собою певну вісь свідомості, навколо якої обертаються помисли і почуття людини і з точки зору якої вирішується багато життєвих питань. Таке розуміння ціннісних орієнтацій дає змогу пояснити та емпірично вивчати спрямованість діяльності особистості в будь-який момент її життя.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, ціннісними орієнтаціями особистості є складна система стратегічних життєвих орієнтирів, цілей визначених нею. Це моральні, соціальні, політичні, життєві, родинні та інші цінності, які спрямовують особистість у процесі прийняття рішень та регуляції поведінки. Ціннісні орієнтації виступають елементом структури особистості, від якого залежать поведінка та діяльність. Їх формування відбувається в процесі засвоєння соціального досвіду та проявляється в життєвих переконаннях, ідеалах, цілях. Процес формування ціннісних орієнтацій є фундаментом розвитку і становлення людини. Перспективами подальших досліджень вважаємо вивчення динаміки ціннісних орієнтацій студентів у процесі навчання.

Список використаних джерел

1. Алексеева В.Г. (2007) Ціннісні орієнтації як чинник життєдіяльності і розвитку особистості. Практична психологія. №5. С.15-23.
2. Бех І.Д. (1997) Цінності як ядро особистості. Цінності освіти і виховання / За заг. ред. О.В.Сухомлинської. К., С. 8-11.
3. Васютинський В.О. (2006) Ціннісно-орієнтаційні площини сучасного українського суспільства. Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. Київ, Т. 8. Вип. 6. С. 40–45.
4. Драч С.В. (2010) Ціннісні орієнтації студентської молоді українського суспільства: сутність та динаміка. Зб. наук. Праць Хмельницького інституту соціальних технологій університету Україна. № 2. С. 26-30.
5. Іванова Л.С., Овсяннікова В.В. (2007) Динаміка ціннісних орієнтацій студентів педагогічного вузу. Практ. психологія та соц. робота. № 4. С. 16-19.
6. Панчук Н.П. (2013) Ціннісні орієнтації як системоутворюючий фактор соціально активної позиції майбутнього фахівця // Збірник наукових праць К. ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка, НАПН України: Проблеми сучасної психології. Випуск 21. С.542-551

References

1. Aleksjejeva V.Gh. (2007). Cinnisni orijentacii jak chynnyk zhyttjedijalnosti i rozvytku osobystosti [Value orientations as a factor of vital activity and personal development] *Praktychna psykholohija* #5 [Practical psychology], P.15-23.
2. Bekh I.D. (1997). Cinnosti jak jadro osobystosti [Values as the core of the individual] *Cinnosti osvity i vykhovannja* [The values of education and upbringing], Za zagh. red. O.V.Sukhomlynskoji. K., P. 8-11.
3. Vasjutynskij V.O. (2006). Cinnisno-orijentacijni ploshhyny suchasnoho ukrajinsjkogho suspiljstva [Value-Orientation Planes of Modern Ukrainian Society] *Problemy zagalnoji ta pedagoghichnoji psykholohiji* [Problems of General and Educational Psychology] *zb. nauk. pr. In-tu psykholohiji im. Gh. S. Kostjuka APN Ukrajiny za red. S. D. Maksymenka*. Kyjiv, T. 8. Vyp. 6. P. 40–45.
4. Drach S.V. (2010). Cinnisni orijentacii studentskoji molodi ukrajinsjkogho suspiljstva: sutnistj ta dynamika [Value orientations of student youth of Ukrainian society: essence and dynamics] *Zb. nauk. Pracj Khmeljnycjkogho instytutu socialjnykh tekhnologij universytetu Ukrajina*. # 2. P. 26-30.
5. Ivanova L.S., Ovsjannikova V.V. (2007). Dynamika cinnisnykh orijentacij studentiv pedagoghichnoho vuzu [Dynamics of value orientations of students of pedagogical university] *Prakt. psykholohija ta soc. robota*. [Practical Psychology and Social Work] # 4. P. 16-19.
6. Panchuk N.P. (2013). Cinnisni orijentacii jak systemoutvorjuchyj faktor socialjno aktyvnoji pozyciji majbutnjogho fakhivcja [Value orientations as a system-forming factor of a socially active position of a future specialist] *Zbimyk naukovykh pracj K. –PNU imeni Ivana Oghijenka, Instytutu psykholohiji imeni Gh.S. Kostjuka, NAPN Ukrajiny: Problemy suchasnoji psykholohiji*. Vypusk 21. P.542-551

В статті проаналізовані особливості ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді. Розкрито зміст психологічних підходів в дослідженні ціннісних орієнтацій. Виділено функції ціннісних орієнтацій в структурі направленості особистості. Показано вплив суспільних цінностей на формування ціннісних орієнтацій молоді. Зазначено, що ціннісні орієнтації як елементи внутрішньої структури направленості особистості, формуються і закріплюються життєвим досвідом індивіда в процесах соціальної адаптації та соціалізації. Підкреслено роль ціннісних орієнтацій в формуванні

личности юношеского возраста. Рассмотрены психолого-педагогические условия формирования ценностных ориентаций современной студенческой молодежи в условиях учреждения высшего образования.

Ключевые слова: личность, структура личности, направленность личности, ценностные ориентации, личностные ценностные ориентации

The article analyzes the peculiarities of the present value orientations of the student age youth. The content of psychological approaches in the study of value orientations is revealed. The functions of value orientations in the structure of personality orientation are distinguished. The influence of social values on the formation of young people's personal values is shown. The purpose of the article is the analyze value orientations as the central components of the psychological structure of the personality. It is stated that value orientations as components of the internal structure of personality orientation are formed and fixed by the life experience of the individual in the processes of social adaptation and socialization. The role of value orientations in the formation of youth is emphasized. As one of the elements of personality structure, they play a crucial role not only in the regulation of behavior, but also in the formation of beliefs, outlook, life path, especially at the stage of becoming a professional work activity at a young age. Psychological and pedagogical conditions of formation of value orientations of modern student youth in the conditions of higher education institution are considered, attention is paid to the role of teachers in formation of personal and professional values of students. Prerequisites for forming students' value orientations are the organization and stimulation of students' reflective activities to focus on certain values; the use of interactive technologies in the process of work on the formation of value orientations, the organization of various extra-curricular activities of students. The results of the study can be used in organizing the educational process of the university.

Key words: personality, personality structure, personality orientation, orientations value, personal orientations value.

УДК 159.98(075.8)*

DOI 10.31339/2413-3329-2020-1(11)-255-258

Бохонкова Юлія Олександрівна,
доктор психологічних наук, професор,
orcid id 0000-0003-2549-0483

Буровіна Оксана Володимирівна,
orcid id 0000-0002-5716-7640

Сербін Юрій Вікторович,
кандидат психологічних наук, доцент, доцент,
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Сєвєродонецьк
orcid id 0000-0002-1940-3817

ФОРМУВАННЯ НЕКОНФЛІКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ АКЦЕНТУЙОВАНИХ ПІДЛІТКІВ З ОТОЧЕННЯМ

У статті розглянуто соціально-психологічні проблеми дослідження конфліктної поведінки акцентуєваних підлітків з оточенням, описано існуючі психологічні теорії, проаналізовано поняття «акцентуації характеру» та доведено їх вплив на прояви конфліктної поведінки у підлітків. Актуальність розглядання проблеми зумовлена збільшенням кількості різних відхилень у процесі формування характеру, у розвитку особистості і поведінці підлітків молодшого покоління. Підкреслено, що особливу тривогу викликають підвищена нервозність, віддаленість, моральна дезорієнтація дітей, зростання їх конфліктності, агресивності, що в подальшому призводить до різного роду відхилень у поведінці, в тому числі і в прояві девіантної поведінки. Підвищена конфліктність часто призводить до негативних наслідків як для самої дитини, так і для оточуючих, ось чому важливо спільне дослідження акцентуації характеру підлітків і особливостей їх конфліктності.

Ключові слова: підлітки, акцентуації характеру, конфлікт, оточення, вплив, поведінка, родина, нервозність, віддаленість, дезорієнтація, агресивність, відхилення, девіантна поведінка.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день в Україні відбувається становлення. І це не може відбуватися безболісно, соціальні, політичні, економічні кризи загострюють психологічну нестійкість суспільства, призводять до соціальної напруженості, невпевненості в майбутньому, тим самим збільшуючи кількість стресових ситуацій. І ця ситуація в країні веде до змін і загострень певних рис характеру у населення. Найбільш вразливим до стресових ситуацій є підлітковий вік [2, с. 122]. Цей період багато авторів визначають як «друге народження», підліткова криза, пубертатна криза. Відбувається народження соціальної особистості, яка готова вступити в доросле життя. Найбільша кількість конфліктів припадає на даний віковий етап.

Особливу тривогу викликають різного роду відхилення в формуванні характеру дітей і підлітків. Зокрема виникають акцентуації характеру, які іноді отримують патологічну спрямованість і руйнують цілісну структуру особистості підлітка [1, с. 142]. Серйозні побоювання викликає те, що акцентуація стає все більш стійким явищем в будові підліткового характеру. Те, що раніше вважалося відхиленням від норми, зараз увійшло в критерій норми - 90% підлітків мають певний тип акцентуації характеру [5, с. 84]. Тому вивчення даного явища в підлітковому віці є актуальною проблемою сьогодення.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. На підставі аналізу сучасних літературних джерел і результатів психологічних

досліджень встановлено що загальні проблеми підліткового віку, формування акцентуації характеру та прояви конфліктної поведінки у підлітків відображені в теоріях науковців: концептуальні підходи, що розкривають взаємозалежність зовнішніх та внутрішніх чинників становлення особистості (Г. Костюк, С. Рубінштейн, В. Семіченко та ін.); особливості розвитку свідомості і самосвідомості (М. Боришевський, Л. Долинська, І. Кон, В. Столін, Н. Чеснокова, П. Чамата та ін.); психологічні теорії становлення та корекції рис особистості в процесі активного соціально-психологічного навчання (Ю. Бохонкова, Н. Завацька, З. Ковальчук, Т. Щербан, Т. Яценко та ін.); особливості формування і розвитку акцентуації характеру (К. Леонгард, О. Лічко, С. Подмазін та ін.); положеннях про умови виникнення і розвитку структур психіки, свідомості і самосвідомості, комплексне вивчення підліткової особистості (Б. Ананьєв, В. Бехтерев, О. Скрипченко, К. Ушинський та ін.).

Проблематику підліткових акцентуацій характеру і суміжних з нею проблем у вітчизняній психології підліткового віку вивчено досить детально. Ця тема висвітлюється у працях Ю. Александровського, М. Буянова, В. Гур'євої, М. Грибанової, О. Захарова, І. Кона, К. Лебединської, О. Лічко, Н. Максимової, С. Підмазіна, К. Поліванової, Ю. Попова, А. Прихожан, В. Рибалка, О. Скрипченка, О. Соколовой, Д. Фельдштейна та інших авторів.

Серед зарубіжних досліджень можна відзначити дослідження, що проводилися в рамках психоаналітичної

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>